

kutatás

NEMZETI SZALON MŰVÉSZETI EGYESULET
BUDAPEST, V., ERZSÉBET-TÉR = TELEFON: 1-803-30.

Ára: 1 pengő.

7778 12

Törzskönyvi lap: I. szelvénye.

(A műtárgy hátlapjára ragasztandó.)

A kiállítás megnevezése: **OLASZ MESTEREK KIÁLLITÁSA**

A művész neve: **PARIS BORDONE**

A művész lakása (vagy a beküldő ill. tulajdonos neve és lakása):

Tulajdonos: **dr. Szabó Dezso Lendvai uccá 3.**

A mű címe és neme:

Szent család

A mű eladási ára:

A kiállítási szabályzatot ismerem, azt magamra és művemre nézve kötelezőnek ismerem el. Tudomásul veszem, hogy a műtárgy minden kár ellen felelősségemmel van bízva.

Budapest, 190

a beküldő aláírása.

Kiállítási cédula Paris Bordone A Szent Család Alexandriai Szent Katalinnal című festményének hátán

JUHÁSZ SÁNDOR

A VALAHA VOLT SZESEN-GYŰJTEMÉNY VÁLOGATÁS ITÁLIAI FESTŐK KÉPEIBŐL

ISzeben Dezső többgyermekes zsidó család fiaként 1895. október 4-én, Budapesten látta meg a napvilágot. Szülei, Steirer Vilmos pékmester és Schlesinger Lina, egy évvel korábban kötöttek házasságot.¹ A fiatalember 1913-ban érettségizett a Budapesti Evangélikus Gimnáziumban,² majd a Magyar Királyi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára iratkozott be.³ 1917 decemberében már jogszigorlóként kapott hivatalos engedélyt családnévre való változtatására.⁴ 1920-ban a Központi Hitelbank igazgatója volt, amikor házasságot kötött Glücksthal Erzsivel.⁵ Később mezőgazdasági terményekkel kereskedett, volt a Gabonakereskedők Országos Szövetségének elnöke, a Gabonaexportőrök Országos Egyesületének választmányi tagja, a budapesti Áru- és Értéktőzsde tanácsnoka, a Dunai Gabonakereskedelmi Rt. igazgatója, és részt vett néhány más cég igazgatótanácsának munkájában is. Műgyűjtés iránti érdeklődését talán felesége apja, Glücksthal Samu ügyvéd keltette fel, akinek kollekciójában főleg magyar festők képei voltak. Szeben szintén vásárolt hazai művészek munkáiból, de elsősorban az itáliai reneszánsz és a németalföldi festmények voltak a kedvencei. Korabeli újságok és hivatalos közlönyök tanúsága szerint, 1938–39-ben számos tisztségéről lemondott, amelyben nyilván szerepet játszottak a zsidók jogait korlátozó rendelkezések. Valószínűleg 1940-ben hagyta el az országot, Angliába ment, ahol a következő év második felében – Magyarország hadba lépésekor – internálták⁶ mint ellenséges ország állampolgárát. A háború után Londonban telepedett le, ahol 1947-ben ismét megnősült.⁷ Még abban az évben Gábori Bertalan budapesti ügyvéd útján bejelentést tett a Köz- és Magángyűjteményekből Elhurcolt Művészeti Alkotások Miniszteri Biztosságánál a háború alatt eltűnt műtárgyai ügyében.⁸ Az ötvenes évek elején autóalkatrészekkel, később pedig ingatlanokkal foglalkozó cégek vezetője volt, 1952-ben angol állampolgárságot kapott.⁹ Amint anyagi lehetőségei megengedték, ismét gyűjtői szenvedélyének hódolt, főként régi itáliai festményeket vásárolt. Hetvenkilenc éves korában, 1974. december 29-én hunyt el Monte Carlóban. Kollekciónak az általa létrehozott orvosi kutatásokat támogató alapítványra hagyta.

vásárolt hazai művészek munkáiból, de elsősorban az itáliai reneszánsz és a németalföldi festmények voltak a kedvencei

1947-ben bejelentést tett a Köz- és Magángyűjteményekből Elhurcolt Művészeti Alkotások Miniszteri Biztosságánál a háború alatt eltűnt műtárgyai ügyében

Amint anyagi lehetőségei megengedték, ismét gyűjtői szenvedélyének hódolt

ISzeben Dezső budapesti gyűjteményére vonatkozó személyes iratanyaga még nem bukkant fel, ezért csak az említett bejelentés és néhány kiállítási katalógus alapján ismerhetjük meg azokat a műveket, amelyek egykor a Lendvay utca

a Budapesten
hagyott
műtárgyainak
részint
a Pesti Magyar
Kereskedelmi
Bankban
elhelyezett letétből,
részint a lakásából
kelt lábuk

1945 elején
a szovjet hadsereg
Gazdasági Tiszti
Bizottságának
tagjai kirámolták
a fővárosi bankok
széfjeit

3. szám alatti ház egy teljes emeletét elfoglaló lakása falait borították. Gyűjteményéről elsősorban azon festmények alapján alkothatunk képet, amelyek reprodukciói a rendelkezésünkre állnak. Az épület legfelső szintjén lévő műteremben dolgozott életének utolsó hét esztendejében a drámai körülmények között, 1937 decemberében öngyilkosságot elkövető Czigány Dezső. Nyilván ismerték egymást, de nem tudunk róla, hogy a gyűjtőnek lett volna képe a művésztől. Magyar festőktől néhány Rippl-Rónai-¹⁰, egy Borsos József-¹¹, valamint Ferenczy Károly-¹² munka szerepelt tárlatokon Szeben tulajdonából. Az említett bejelentés szerint a Budapesten hagyott műtárgyainak részint a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankban elhelyezett letétből, részint a lakásából kelt lábuk. A bank zárt letétekről fennmaradt listájában azonban nem található a gyűjtő neve, ami nem meglepő, mivel számos zsidó származású tulajdonos keresztény ismerősök neve alatt helyezte értékeit banki trezorok védelmébe, ezért sokszor kideríthetetlen, hogy ki volt valójában egy-egy letét mögött. Szeben esetében azonban szerencsénk van, mert a banki listában felbukkan dr. Rónai Sándor neve, aki Szeben feleségének lánytestvérét vette nőül, és jogász lévén társnak is bekerült Glücksthal Samu ügyvédi irodájába. 1943 márciusában és áprilisában összesen nyolc darab faládát helyezett el a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankban, a 20674, a 20719 és a 20881 sorszámú letéti számokon, s ezek festményeket tartalmaztak.¹³ Egyértelműen a gyűjtő tulajdonát képező művekről van szó, mivel Rónai meghatalmazást adott Szeben Pál nevű testvérének és Glücksthal Andornak a letét kezelésére, amit a bank jegyzőkönyve is rögzített. Minden óvintézkedés hiábavalónak bizonyult azonban, mivel 1945 elején a szovjet hadsereg Gazdasági Tiszti Bizottságának tagjai kirámolták a fővárosi bankok széfjeit, és a zsákmány jelentős részét a Szovjetunióba szállították. Ez történt Szeben számos festményével is, amit két tény támasz alá. A szovjet kormány 1972-ben tizenöt képet adott vissza Magyarországnak, ezek közül három tartozott Szeben gyűjteményébe: Carl Rahl *Női portréja*, Paris Bordone *Szent családja* és Marco d'Oggiono *Angyala*.¹⁴ Az oroszok a náluk lévő magyar magángyűjteményekből származó műtárgyak töredékéről katalógust adtak ki Moszkvában 2003-ban, ebben nyolc festmény egykori tulajdonosaként említik a gyűjtőt.¹⁵ A képek mindegyike megtalálható a Szeben 1947-es bejelentéséhez mellékelte veszteséglistában, amely csaknem száz tételt sorol fel, ebből huszonhárom kép itáliai művész munkájaként van megjelölve. Ezekből számos alkotás került bemutatásra 1937-ben, a Nemzeti Szalonban megrendezett Régi Olasz Mesterek kiállításán.¹⁶

¶ A katalógus négy festménynél tünteti fel a gyűjtőt tulajdonosként, a képek közül d'Oggiono párdarabként szereplő angyalai vannak reprodukálva (Kat. 120). Nincs adat arra, hogy Szeben mikor vásárolta a londoni Davenport Bromley-

Firenzei mester: Szent Jeromos
Grabar Intézet, Moszkva

sajnos 1972-ben csak a füstölővel ábrázolt angyal tért vissza, párdarabja a moszkvai Grabar Restaurátor Intézetben várja sorsa jobbra fordulását

gyűjteményből 1897-ben árverésre¹⁷ került festményeket. A két fatáblára készült mű valószínűleg egy oltárkép szárnydarabja lehetett. Wilhelm Suida szerint¹⁸ a két alak hasonlóságot mutat Leonardo da Vinci Londonban őrzött, *Madonna a Sziklabarlangban* című festményéhez¹⁹ egykor tartozó, oldalszárnyakon lévő zenélő angyalokkal.²⁰ Ezeket korábban többen d'Oggiono művének gondolták, de a kutatás mai állása szerint Francesco Napoletano és Giovanni Ambrogio de Predis munkái.²¹ Párhuzam szempontjából érdekesebb a művész Milánóban látható festménye, amelyen három angyal győzi le a Sátánt.²² Sajnos 1972-ben csak a füstölővel ábrázolt angyal tért vissza, párdarabja a moszkvai Grabar Restaurátor Intézetben várja sorsa jobbra fordulását. A katalógus Andrea del Sarto alkotásaként definiálja a *Madonna a gyermek Jézussal és Szent János* című képet (Kat. 117), amelyet a moszkvai kiadvány reprodukciójából ismerhetünk. A sötét, semleges háttérű festményt Shearman másolatnak tartja Sarto munkásságáról írt könyvében.²³ Szerinte az eredeti, baldachin alatti jelenetet ábrázoló mű elveszett, és a festménynek már csak másolatai léteznek. A Szeben-féle képhez kompozíciójában kísértetiesen hasonlít az Esterházy-gyűjteményben lévő Sarto-kópia,²⁴ még a méretük is nagyjából azonos. Giovanni Battista Moroni *Angyali üdvözlését* (Kat. 119) azonban még ma is eredeti munkának tarthatjuk. A kép a mester késői, apró eltéréseket mutató saját kezű másolata az 1548-ban készült nagyméretű festményének, amelyet az olaszországi Trento városának képtára őriz.²⁵ Az egykor Szeben tulajdonában volt kép reprodukcióját Suida közli az *Emporiumban* megjelent írásában,²⁶ amelyet a Moroni munkáit ismertető bergamói katalógus is megemlíti.²⁷ A Jacopo Tintoretto festményeként jelzett *Velencei prokurátor arcképéről* (Kat. 6) nem sokat tudunk, fényképe Gombosi egyik tanulmányában jelent meg.²⁸ A mű szerzőségét azonban kétségesse teheti, hogy nyomát sem találjuk a mester alkotásait gazdagon illusztráló 1970-es Rizzoli-kiadványban.²⁹

¶ A fentieknél azonban sokkal több kiállított kép származott a Szeben-gyűjteményből. A katalógus ezeket magántulajdonként jelzi, valószínűleg ez inkább szerkesztési pontatlanságnak, mint egyéb okoknak tudható be. Az 1972-ben visszakapott *Szent Család Alexandriai Szent Katalinnal* címet viselő Paris Bordone-festmény (Kat. 8) nemcsak Szeben veszteséglistájában van feltüntetve, de a kép hátoldalán lévő Nemzeti Szalon raglapján a gyűjtő neve is megtalálható.³⁰ Az ausztriai Stift Schlögl képtárából származó alkotás szerepel a művészről 2014-ben megjelent monográfiában.³¹ A Grabar Restaurátor Intézetben lévő Szeben-anyagból a moszkvai katalógus szintén Nemzeti Szalon-címkével reprodukálta az ismeretlen firenzei mester *Szent Jeromosát* (Kat. 50) és Sebastiano del Piombo (inkább követőjének tartható) eredetileg oltár vagy orgonaszekrény

falapjáról vászonra áttett *Szent Ágotáját*³² (Kat. 114), valamint a *Szent Istvánt* ábrázoló festményét. A nyilvánvaló párdarab ellenére az utóbbit mégsem állították ki az 1937-es budapesti tárlaton.

¶ A veszteséglistából egyértelműen azonosítható Girolamo da Santacroce *Madonna zenélő angyalkóruccsal* (Kat. 60) című képe, az eredeti fakeretben kiállított Giorgio Schiavone-mű, a *Madonna a gyermek Jézussal* (Kat. 69), valamint a Georges L. Holford gyűjteményéből Londonban árverezett³³ Alessandro Allori *Női arc képe* (Kat. 118). A Bonifazio Veronese műveként említett *Két jelenet a Római–Pun háborúból* (Kat. 108) a híres velencei Manfrin-kollekcióból származik, de nem tudjuk, hogy mikor került Szeben anyagába. A két kisméretű Cassone-kép eredetileg láda- vagy szekrénypanel lehetett, másik két társával egyetemben. *Római történet* néven ugyanis négy hasonló méretű, hasonló témát feldolgozó mű található a Manfrin-gyűjteményről 1856-ban kiadott katalógusban.³⁴ A képek alkotójának meghatározása elég bizonytalan, jelenleg Giulio Licinio munkájának tartják. A szakirodalom a művekből egyet a londoni National Gallery,³⁵ kettőt a Szeben-gyűjteményben lévőként tart számon. A londoni képhez tartozó leírás szerint a negyedik panel a 20. század elején, majd 1949-ben bukkant fel az angol műkereskedelemben. Valószínűleg magángyűjteményben van, de semmi konkrétat nem tudunk róla, ahogy Szeben-kollekció két művének hollétéről sem. Jacopo da Valenza *Mária a gyermekkel* (Kat. 75) című festményét Giorgio Fossaluzza a Szeben-gyűjteményben lévő felirattal reprodukálta tanulmányában mint Giovanni Battista da Udine munkáját.³⁶ A Nemzeti Szalon katalógusának megjegyzése szerint a mesternek hasonló képe van a Szépművészeti Múzeumban, tájképi háttérrel. A fénykép hitelességét támasztja alá a Giovanni Bellini-másolatként ma is a múzeum gyűjteményében található festmény,³⁷ mivel a két mű kompozíciója teljesen azonos. A Szeben-féle képnek kalandos története lehetett, mivel a londoni Christie's árverésén bukkant fel 1981-ben.³⁸ A Valenza-műként reprodukált festmény teljes azonosságot mutat Szeben egykori tulajdonával, mérete centire megegyezik az 1937-es budapesti kiállítás katalógusában leírtakkal. Nem tudjuk, hogyan és mikor került a kép külföldre. Talán útközben „esett le” egy Moszkvába tartó vonatról, vagy egy szovjet katonatiszt adta el a budapesti feketepiacon, és később Nyugatra csempészték – ma már kideríthetetlen.

nem tudjuk, hogyan és mikor került a kép külföldre. Talán útközben „esett le” egy Moszkvába tartó vonatról, vagy egy szovjet katonatiszt adta el a budapesti feketepiacon, és később Nyugatra csempészték – ma már kideríthetetlen

Paris Bordone: A Szent Család Alexandriai Szent Katalinnal
Szépművészeti Múzeum

Pető Istvánnak kiadták a képeket, amelyekről nincs részletes információ. Pető nyilván rokona volt annak a Pető Aliznak, akit Szeben Dezső 1947 tavaszán vett feleségül Londonban. Könnyen elképzelhető, hogy később a gyűjtő Angliában ismét tulajdonába vehette a négy festményt, és az is, hogy közöttük volt a Valenza-alkotás. Ha így történt, akkor a mű azért szerepelt a Szeben által összeállított és budapesti ügyvédje által 1947. augusztus 25-én benyújtott veszteséglistában, mert akkor még nem tudott a festmény előkerüléséről. Szeben Dezső 1981-ben már nem volt az élők sorában, de az ügy szempontjából döntő lehetne a képet árverésre beadó nevének ismerete. Sajnos a Christie's szabályzata csak az aukciót követő ötven év elteltével teszi ezt lehetővé. A kérdésre hivatalos választ csak 2031-ben kaphatunk.

- ¶ A Nemzeti Szalonban nem volt ugyan kiállítva Francesco Rizzo da Santacroce *Madonna a gyermekkel és Szent Lúciával* című festménye, de a tartózkodási helyét pontosan ismerjük, a moszkvai katalógus szerint a Grabar Restaurátor Intézet raktárában pihen – a fénykép alapján nem túl jó állapotban. A művet a Szeben-gyűjtemény részeként reprodukálta Gombosi egy 1937-ben megjelent tanulmányában.³⁹
- ¶ Zárószóként meg kell jegyezni, hogy a fenti festmények alkotóinak meghatározása sok esetben kétséges. Amíg az eredeti művek vizsgálatára nincs lehetőség, addig be kell érünk a korabeli definíciókkal és egyes szakemberek reprodukciók alapján kialakított véleményével.

Az említett képek jegyzéke

1. Marco d'Oggiono (1475 körül–1530 körül): *Angyal füstőlóval*
olaj, fa, 114 × 47 cm
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, ltsz: 72.8.

Marco d'Oggiono: *Angyal szenteltvíztartóval*
olaj, fa, 115 × 48 cm
Grabar Restaurátor Intézet, Moszkva

2. Andrea del Sarto (1486–1530): *Madonna a gyermek Jézussal és Szent Jánossal*
olaj, fa, 87 × 66 vagy 88,5 × 71 cm
Grabar Restaurátor Intézet, Moszkva

3. Giovanni Battista Moroni (1520–1578): *Angyali üdvözlés*
olaj, vászon, 43,5 × 38,5 cm
Ismeretlen helyen
4. Jacopo Tintoretto (1519–1594): *Velencei prokurátor arcképe*
olaj, vászon, 62 × 48 cm
Ismeretlen helyen
5. Paris Bordone (1500–1571): *Szent Család Alexandriai Szent Katalinnal*
olaj, vászon, 80 × 122,5 cm
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, ltsz: 72.9.
6. Firenzei mester: *Szent Jeromos*
Tempera, vagy olaj, fa, kerettel együtt 64,5 × 22 vagy 60,5 × 19 cm
Grabar Restaurátor Intézet, Moszkva
7. Sebastiano del Piombo (1485–1547): *Szent Ágota*
olaj, vászon, 99 × 61 cm
Grabar Restaurátor Intézet, Moszkva
8. Sebastiano del Piombo (1485–1547): *Szent István*
olaj, vászon, 99 × 63 cm
Grabar Restaurátor Intézet, Moszkva
9. Girolamo da Santacroce (1480–1556): *Madonna zenélő angyalokórossal*
olaj, vászon, 51 × 31 cm
Ismeretlen helyen
10. Giorgio Schiavone (1436–1504): *Madonna a gyermek Jézussal*
Tempera, fa, 45 × 31 cm, eredeti keretében
Ismeretlen helyen
11. Alessandro Allori (1535–1607): *Női arckép*
olaj, fa, 60 × 45 cm
Ismeretlen helyen

12. Bonifazio Veronese (1487–1553): *Két jelenet a Római–Pun háborúból*
olaj, fa, 16,5 × 44,5, illetve 16,5 × 38 cm
Ismeretlen helyen
13. Jacopo da Valenza (1478 és 1509 között működött): *Mária a gyermekkel*
olaj, fa, 84 × 59 cm
Ismeretlen helyen
14. Francesco Rizzo da Santacroce (1500–1541): *Madonna a gyermekkel és Szent Lúciával*
olaj, fa, 26 × 30,5 cm
Grabar Restaurátor Intézet, Moszkva

- [1] Pesti Hírlap. 1894. április 25. „Schlesinger Lina kisasszonyt Schlesinger Ármin kereskedő leányát eljegyezte Steirer Vilmos ur Budapesten.”
- [2] Emléklapok: A Budapesti Evangélikus Gimnázium 1913. évében érettségít tett növendékek 25 éves jubiláris találkozására. 1938. június 10.
- [3] A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachja az 1913–1914 tanévre.
- [4] *Budapesti Közlöny*, 1917. december 29. „Kiskorú Steirer Dezső budapesti születésű ugyanottani lakos, jogszigorló családi nevének »Szeben« névre kért átváltoztatása az 1917. évi 151.235. számú belügyministeri rendelettel megengedettetett.”
- [5] *Az Újság*, 1920. december 25. „Szeben Dezső dr, a Központi Hitelbank igazgatója házasságot kötött Glücksthal Erzsivel, Glücksthal Samu dr. leányával.”
- [6] http://search.findmypast.co.uk/results/world-records/britain-enemy-aliens-and-internees-first-and-second-world-wars?firstname=desjo&firstname_variants=true&lastname=szeben&yearofbirth=1895&yearofbirth_offset=2.
- [7] General Register Office. Southport, England. 1947, quarter 2, vol. 5D, p. 921, Marylebone, London.
- [8] Országos Levéltár. XIX-I-13-651/1947.
- [9] The National Archives. Naturalisation Certificate BNA21664, issued 19 January 1952.
- [10] *Malachitszinü a Balaton*, 1924. Kat. 56; *Péchy Erzsé alszik*, 1923. Kat. 85; *Fürdő után*, 1894. Kat. 168. Rippl-Rónai József emlékkiállítás. Ernst Múzeum, 1928. / *Zöldblúzos, feketehajú nő*. Csoportkiállítás: Rippl-Rónai József, Istokovits Kálmán, Barna Elek, Gulyás Ferenc, Kenéz János. Ernst Múzeum, 1936. Kat. 71. / *Asztalnál*, Rippl-Rónai József halálának tizedik évfordulójára rendezett emlékkiállítás. Ernst Múzeum, 1937. Kat. 66.
- [11] *Ablakban könyöklő nő*, 1848. A magyar biedermeier. Múcsarnok, 1937. Kat. 32.
- [12] *Tanulmány egy Malonyay-arcképhez*, 1904. Ferenczy Károly képeinek kiállítása. Gróf Almásy-Teleki Éva, Ernst Múzeum. 1940. Kat. 119.

- [13] Országos Levéltár. Z-1662-20674.
- [14] Országos Levéltár. XIX-I-4-d-0030/1972.
- [15] Ekaterina Genieva / Aleksei Vladimirov: *Catalogue of Art Objects from Hungarian Private Collections*. Moscow, 2003.
- [16] Régi olasz mesterek kiállítása. Nemzeti Szalon, 1937.
- [17] *Catalogue of important pictures by old masters from the late Sir William Domville, Bart.*, Rev. W. Davenport Bromley. Christie's, Manson & Woods. London, 1897 (March 6, 1897).
- [18] Wilhelm Suida: *Leonardo und sein Kreis*. München, 1929.
- [19] National Gallery, London. Inv. 1093.
- [20] National Gallery, London. Inv. 1661, 1662.
- [21] Immaculate Conception Altarpiece once in San Francesco Grande, Milan. In: *National Gallery Technical Bulletin*. Vol. 32. London, 2011.
- [22] Marco d'Oggiono: *I tre arcangeli*. Pinacoteca di Brera, Milano. n. 447.
- [23] John Shearman: *Andrea del Sarto*. Oxford, 1965. No. 24.
- [24] Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, ltsz. 66.
- [25] Giovanni Battista Moroni: *Annunciazione*. Castello del Buonconsiglio, Pinacoteca, Trento. n. 600.
- [26] William Suida: Aggiunte all'opera di Giovanni Battista Moroni. In: *Emporium: rivista mensile illustrata d'arte e di cultura*. Vol. CIX, n. 650. (1949).
- [27] Francesco Rossi–Mina Gregori: *Giovan Battista Moroni (1520–1578)*. Bergamo, 1979.
- [28] Gombosi György: *Über venezianische Bildnisse*. Pantheon, München. XIX. 1937.
- [29] Carlo Bernari: *L'Opera Completa Del Tintoretto*. Rizzoli, Milano, 1970.
- [30] A Szépművészeti Múzeum gyűjteményében lévő festmény hátoldala jelenleg le van takarva, de az 1972-ben visszaadott művekhez mellékelte fényképek egyikén látható az említett kiállítási címke.
- [31] Andrea Donati: *Paris Bordone – Catalogo ragionato*. Edizioni dei Soncino, 2014. Kat. 36.1.
- [32] A moszkvai katalógus megjegyzi a tételnél, hogy a röntgenfelvételen látható a tányéron lévő levágott női mell, mely Szent Ágota alakjának ismert attribútuma.
- [33] Sotheby's. London, July 29, 1929.
- [34] *Catalogo dei quadri esistenti nella Galleria Manfrin in Venezia*. 1856. No. 22, 23, 49, 58.
- [35] *A Naval Battle*. The National Gallery, London. Inv. 3108.
- [36] Giorgio Fossaluzza: Pittori friulani alla bottega di Alvise Vivarini e del Cima. In: *Saggi e Memorie di Storia dell'Arte*. No. 20. 1996.
- [37] Giovanni Bellini után: *Mária gyermekével*. Szépművészeti Múzeum, Régi képtár, ltsz. 73.
- [38] *Fine Old Master Pictures*. Christie's. Manson and Woods Ltd. London, 24 April, 1981. Lot 97.
- [39] Gombosi György: *Palma Vecchio, des Meisters Gemälde und Zeichnungen*. Stuttgart und Berlin, Deutsche Verlags-Anstalt, 1937.

